

Улога медицинских сестара у спровођењу примарне здравствене заштите и актуелни проблеми

Љ. Кулић¹, Г. Арсић-Комљеновић², В. Кулић³, М. Јовановић⁴

The Role of Nurses in Application of Primary Health Care and Current Issues

Ljiljana Kulić, Gordana Arsić-Komljenović, Vuk Kulić, Marija Jovanović

Сажетак: Медицинске сестре имају кључну улогу у спровођењу примарне здравствене заштите, што је условило велике промене у образовању и пракси медицинских сестара у свету и проширило поље њиховог професионалног рада. Савремено сестринство карактерише повезивање медицинских сестара на светском нивоу и заједничко решавање кључних питања за сестринство. Општи тренд је да препоруке и решења везана за сестринство на светском нивоу постају важећа и обавезујућа у свим земљама. Један од најважнијих стратешких циљева у сестринству јесте образовање основних профила здравствених радника до врха и проходност у образовању у струци до универзитетског нивоа. Четврти период у развоју сестринства почиње 1978. године доношењем декларације „Здравље за све до 2000.“ у Алма Ати, у Казахстану, по којој медицинске сестре имају кључну улогу у спровођењу примарне здравствене заштите.

Разлози за доношење декларације о примарној здравственој заштити су ти што здравље људи није побољшано сразмерно уложеним средствима у здравствену заштиту, што је изражена неправда људи у коришћењу здравствене заштите и што се концепција здравствене заштите мора променити и приоритет улагања у лечење мора се пренети на

Summary: Nurses have vital role in the application of primary health care, which contributed to the great changes in education of nurses and nursing practice all over the world, thus expanding the domain of their professional work. Modern concept of nursing involves the link among nurses on the worldwide scale and their joint access to solving crucial nursing issues. It is a general trend that recommendations and solutions related to nursing on the worldwide scale become valid and obligatory in all the countries. One of the most important strategic goals in nursing is the perfect education of basic profiles of health care staff in order to enable their access to university education. The fourth period in the development of nursing began in 1978 with the Declaration „Health for All until 2000“ issued in Alma Ata, Kazakhstan, according to which nurses have the prime role in application of health care. The Declaration was issued due to the fact that human health had not been improved in proportion to the financial means invested in health care and the health care inequality among people emerged; other reasons include the necessity to change the concept of health care and the priority of investment, which must be applied to disease prevention and primary health care.

The new role assigned to nurses by the WHO requires greater knowledge and higher degree of

1 Prof. dr sc. med. Љиљана Кулић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд. Контакт особа: Prof. dr sc. med. Љиљана Кулић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Кнеза Вишеслава 27, Београд, direktor@vmsmmilanković.edu.rs.

2 Prof. dr sc. med. Гордана Арсић-Комљеновић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

3 Dipl. правник Вук Кулић, Полицијска академија, Научно-истраживачки центар, Београд.

4 Dr spec. Марија Јовановић, Агенција за лекове и медицинска средства Србије, Београд.

улагање у превенцију болести и дати приоритет примарној здравственој заштити.

Нова улога коју је сестрама дала Светска здравствена организација захтева веће знање и већи степен образовања, што се поставило као задатак пред сваку земљу чланицу Светске здравствене организације. Развој сестринства у Србији прати развој и достигнућа савременог сестринства у свету и у Европској унији, па су започете активности које се односе на реформу образовања медицинских сестара, по стандардима, хармонизовано са светом и са Европском унијом. Део проблема у сестринству успешно је решен, али део проблема је неопходно хитно решавати и за њихово решавање сестре имају подршку Међународног удружења медицинских сестара (ICN) и Светске здравствене организације (WHO).

Предлог мера у решавању актуелних проблема везаних за образовање у области сестринства јесте боља координација у вези са променама у области рада медицинских сестара; прецизно дефинисање назива нових занимања у номенклатури занимања; систематизација радних места у здравственим установама по којој се препознају радна места и опис послова високе медицинске струковне сестре; сагледавање свих промена које су последица високог образовања медицинских сестара у смислу дефинисања послова, повећања коефицијента и промене висине зарада; већа подршка државе и надлежних министарстава у области њиховог рада и финансијска подршка државе, односно здравствених установа у стипендирању сестара које треба да се школују у оној мери у којој је то могуће.

Кључне речи: сестринство, примарна здравствена заштита, образовање, хармонизација, номенклатура, систематизација, реформа, здравство.

education, which has become the obligation for every country with the membership in the WHO. The development and improvement of nursing in Serbia follows the development and achievements of nursing in the world and the European Union; consequently, the formerly initiated activities referring to the reform of education of nurses are harmonized and standardized with the world and European Union regulations. The problems in nursing are successfully, but partly solved, and there is an urgency for solving the rest of the problem, for which nurses can rely on support of ICN and World Health Organization (WHO).

Suggested measures for solving the current issues related to education within the nursing area include: better coordination of changes in nurses' work, precise definition of new occupations within the nomenclature of professions, systematic organization of workplaces in health care institutions where there are acknowledged job description and positions for high vocational nurse, consideration of all the changes resulting from high education of nurses in terms of defining job positions, the increase in the co efficiency rate and salary, greater support from the state and ministries in charge of their area of work as well as financial aid from the state, and the support from health care institutions for providing scholarships and grants for education of nurses, at the greatest possible level.

Key words: nursing, primary health prevention, education, harmonization, nomenclature, systematization, reform, health care.

Увод

Историјски развој сестринства почиње професионалним образовањем медицинских сестара од 1860. године. Њиховим школовањем дошло је до појаве професионализације у сестринству, односно створена је

званично нова професија, ново занимање – медицинска сестра. Оснивањем прве школе за бабице 1899. године, пре 112 година, и школе за нудиље (медицинске сестре) 1921. године у Београду, пре тачно 90 година почиње институционално образовање медицинских сестара на средњем нивоу образовања у нашој

земљи. Професионални кадрови школе за ну-диље поставили су темеље сестринства у нашој земљи. Медицинске сестре у Србији формирале су своје стручно гласило „Сестринска ријеч“, основале су сестринска удружења и постале су чланице Међународног друштва сестара још 1927. године, пре 84 године. После Другог светског рата отвара се велики број средњих школа за медицинске сестре.

По први пут у историји директно у својој струци медицинске сестре стичу високо образовање на факултетима у Европи, и то у Енглеској и у Француској, у педесетим годинама прошлог века. У Србији се у то време, у Београду, 1952. године, отвара прва државна Виша школа за медицинске сестре Југословенског црвеног крста, чиме почиње образовање медицинских сестара на вишем нивоу. У Београду је 2005. године почела са радом прва приватна Виша медицинска школа „Милутин Миланковић“. Тек почетком 21. века, 2007. године, у Србији, са великим историјским закашњењем у односу на остале земље света основана прва висока медицинска школа струковних студија и то је Висока медицинска струковна школа „Милутин Миланковић“ у Београду.

Декларација Светске здравствене организације и нова улога медицинских сестара

Велике промене у образовању и пракси медицинских сестара у свету и ширење поља њиховог професионалног рада, могућност да имају кључну улогу у спровођењу примарне здравствене заштите сестре су добиле захваљујући Декларацији „Здравље за све до 2000“, односно „Здравље за све“. Ова декларација је важећа за цео свет и за нашу земљу. Усвајање ове декларације од стране Светске здравствене организације био је кључни догађај који је обележио савремено сестринство и који је направио револуционарне промене у развоју сестринства. Четврти период у развоју сестринства почиње 1978. доношењем декларације „Здравље за све до 2000“ у Алма Ати, у Казахстану. По овој декларацији медицинске сестре имају кључну улогу у спровођењу при-

марне здравствене заштите, што је условило велике промене у образовању и пракси медицинских сестара у свету и проширило поље њиховог професионалног рада.

Разлози за доношење декларације о примарној здравственој заштити су ти што здравље људи није побољшано сразмерно уложеним средствима у здравствену заштиту, што је изражена неравноправност људи у коришћењу здравствене заштите и што се концепција здравствене заштите мора променити и приоритет улагања у лечење мора се пренети на улагање у превенцију болести и дати приоритет примарној здравственој заштити.

Декларација „Здравље за све до 2000“ је декларација важећа за цео свет и она садржи осам стратешких циљева за примарну здравствену заштиту:

1. образовање основних профила здравствених радника до врха (проходност у образовању у струци све до универзитетског нивоа и могућност стицања свих академских звања);
2. обезбеђење здраве пијаће воде и елементарне хигијене;
3. обезбеђење довољно хране и здраве исхране;
4. боља заштита мајке и детета и смањење смртности деце;
5. смањење четири водеће болести (у одговарајућој популацији);
6. ерадикација заразних болести;
7. обезбеђење добре вакцинације и
8. обезбеђење основних лекова.

Посебно су дефинисани циљеви декларације „Здравље за све“ за сваки регион Светске здравствене организације, тако да је за Европски регион документом који је усвојен 1984. године дефинисано 38 циљева. Ови циљеви су постављени и дате су стручно-методолошке препоруке, које даље усмеравају активности у зависности од услова у свакој земљи и свака земља их може користити према својим потребама и могућностима. Главни циљ је да сваки човек оствари највећи могући степен здравља, с обзиром на своје природне потенцијале, материјалне услове, на социјално и природно окружење у којем живи.

Декларација се односи на промоцију, односно унапређење примарне здравствене заш-

тите и на њен значај за здравље. Ово је довело до промена у сестринству и здравственој нези јер се окретањем ка примарној здравственој заштити прави заокрет у захтевима који се постављају пред њих. Међународно удружење медицинских сестара (ICN) је готово пола века старије од Светске здравствене организације (WHO). Међународно удружење медицинских сестара од самог почетка је прихватило партнерски однос у раду са Светском здравственом организацијом, што је озваничено 1948. године и као резултат тога се заједнички ради и сарађује на многим заједничким програмима. Светска здравствена организација је тако усвојила „Резолуцију о улози сестара и бабица у примарној здравственој заштити“, а Међународно удружење медицинских сестара је подржало декларацију Светске здравствене организације „Здравље за све“ и прихватило поверен задатак по коме медицинске сестре имају кључну улогу у спровођењу примарне здравствене заштите. Сва наведена догађања су условила велике промене у образовању и пракси медицинских сестара у свету и проширила поље њиховог професионалног рада. Постављен је нови концепт здравствене неге и медицинске сестре су предложиле и препоручиле свим медицинским сестрама увођење нове методе, која се зове *Процес здравствене неге*. Савремено сестринство карактерише повезивање медицинских сестара на светском нивоу и заједничко решавање кључних питања за сестринство. Општи тренд је да препоруке и решења везана за сестринство на светском нивоу постају важећа и обавезујућа у свим земљама.

Развојни проблеми сестринства у Србији

Да би испунило мисију која му је поверена од стране Међународног удружења медицинских сестара (ICN) и Светске здравствене организације (WHO) сестринство је стављено пред задатак који захтева веће знање и виши степен образовања сестара. Ове организације су у највећој мери омогућиле да се усмери образовање медицинских сестара. Велику улогу

у развоју савременог сестринства, што подразумева њихово образовање и непрекидну стручну едукацију, имају и национална удружења медицинских сестара/техничара.

Савремено сестринство посебан значај даје образовању, континуираној едукацији кроз праксу и научно-истраживачком раду медицинских сестара. Развој сестринства у Србији прати развој и достигнућа савременог сестринства у свету и у Европској унији. Реформа у образовању у области сестринства одвија се као и у другим областима, па су формиране основне студије и то: струковне студије и академске студије. Школовање медицинских сестара на основним струковним студијама траје три године, односно шест семестара. На овај начин медицинске сестре постају стручњаци са високим образовањем, стичу звање струковна медицинска сестра/техничар. Њима је омогућено да наставе своје образовање у струци преко специјалистичких студија у трајању од једне године, чиме стичу звање струковна медицинска сестра специјалиста у одређеној области.

Поред тога медицинским сестрама је омогућено да заврше академске студије, у трајању од четири године, односно осам семестара, и да наставе образовање преко мастера, магистеријума, до доктората у својој струци. Раније је то било изводљиво тако што сестра по завршетку више медицинске школе настављања образовање и завршава седми степен на неком од сродних факултета. Медицинске сестре су могле стицати академска звања у тим областима и само тако су могле доћи до доктората. Очигледно је да су неке нелогичности и опструкције њиховом образовању уклоњене и да је омогућено образовање медицинских сестара до врха и проходност у образовању у струци до универзитетског нивоа, што је један од циљева Светске здравствене организације.

Процес хармонизације у образовању медицинских сестара са Европском унијом у Србији иде упоредо са прихватањем Болоњске декларације у свим областима образовања, па и у овој области. Студирање по Болоњи подразумева специфичан приступ школовању, који између осталог подразумева сталне активности студената и на предавањима и на вежбама, са

тачно дефинисаним захтевима да се присуствује настави у одговарајућем броју часова. Ово ставља у неповољан и неравноправан положај студенте из редова запослених медицинских сестара који су циљна група у реформама које се односе на образовање.

Проблеми који се јављају у области образовања у сестринству су:

- хармонизација у образовању медицинских сестара није у довољној мери праћена хармонизацијом у здравству, која се односи на сестринство;
- недовољно прецизно дефинисање назива нових занимања у шифрарнику, односно номенклатури занимања у области рада медицинских сестара;
- проблем са променама у систематизацијама радних места у здравственим установама, које не прате реформу у образовању медицинских сестара и не предвиђају измене у опису послова и појаву нових радних места са дефинисаним високим звањима – струковна медицинска сестра/техничар, чиме се реформа у образовању не прихвата до краја у пракси, што је недопустиво за било коју професију;
- проблем са променом коефицијента и променом висине зарада, што би требало да буде усклађено са променама у систематизацијама радних места;
- потреба за већом подршком променама на нивоу сестринства од стране државе, Министарства просвете и Министарства здравља, надлежног за област рада здравствених радника;
- потреба за већом подршком променама на нивоу сестринства од стране удружења на националном и регионалном нивоу;

- недостатак или недовољна финансијска подршка у смислу учествовања у стипендирању сестара које треба да се школују.

Закључак

Медицинска сестра је дуго имала проблеме у заузимању положаја који јој припада у савременој медицини и сестринству и један део тих проблема успешно је решен, али део проблема је неопходно хитно решавати. За њихово решавање сестре имају подршку Међународног удружења медицинских сестара (ICN) и Светске здравствене организације.

Предлог мера у решавању актуелних проблема везаних за образовање у области сестринства:

- прецизно дефинисање назива нових занимања у шифрарнику, односно номенклатури занимања;
- извршити систематизацију радних места у здравственим установама по којој се препознају радна места и опис послова високе медицинске струковне сестре;
- сагледавање свих промена које су последица високог образовања медицинских сестара у смислу повећања коефицијента и промена висине зарада;
- већа подршка државе, Министарства просвете и Министарства здравља, надлежног за област рада здравствених радника;
- финансијска подршка државе, односно здравствених установа у смислу учествовања у стипендирању сестара које треба да се школују, што би требало планирати у буџету надлежног министарства, у мери у којој је то могуће.

Литература

1. WHO: A Guide to Curriculum Review for Basic Nursing Education. Orientation to Primary Health Care and Community Health. Regional Office for Europe, Copenhagen, 1985.
2. Тијанић М., Ђурановић Д., Рудић Р., Миловић Јб.: Здравствена нега и савремено сестринство. Научна КМД, Београд, 2004.
3. WHOQOL Group. Measuring Quality of Life: The Development of the World Health Organization Quality of Life Instruments (WHOQOL). WHO, Geneva, 1993.
4. WHO: The Family Health nurse. EUR/00/5019309/1300074-27, January 2000.